

Neuvrščenost po devetem vrhunskem srečanju

PROBLEMI NEPOSREDNE PRIHODNOSTI

Problemi neposredne prihodnosti neuvrščenosti se razvijajo v okviru revolucionarnih sprememb v sodobnem svetu. Minulo 1989. leto je bilo v tem pogledu posebej vsebinsko polno. Gre, seveda, predvsem za preobrazbo, do katere je prišlo v vzhodnoevropskih državah in v Sovjetski zvezi. Ne glede na svojo nedokončanost so ti procesi na starem evropskem kontinentu že ustvarili novo realnost. Kar zadeva gibanje neuvrščenih, je tudi to istočasno, vendar na povsem drugačnih temeljih, spodbudilo globoko reformsko akcijo. Temelji te reforme so bili ustvarjeni še pred omenjenim prevratom v Vzhodni Evropi, pretežno že leta 1988.

Tako se je zgodilo, da je bil tudi način sklica devetega vrhunskega srečanja neuvrščenih držav drugačen od običajne prakse. Od tretjega vrhunskega srečanja v Lusaki leta 1970 so konference šefov neuvrščenih držav postale rutinski dogodek, ki se je ponavljal vsako tretje leto. Ta rutina se je ohranila tudi ob morebitnem prisilnem odlaganju vrhunske konference, ki je bila po ustaljeni praksi napovedana tri leta poprej, za leto 1982, v Bagdadu. Tedaj je bila v zadnjem trenutku odpovedana zaradi vojne z Iranom. Indija, ki je sprejela vlogo gostiteljice, je prosila za (in ga dobila) odlog do leta 1983, da bi v tem času mogla opraviti potrebne priprave. Do krhanja rutine je prvič prišlo v zvezi z napovedjo zadnjega, devetega vrhunskega sestanka. Rutinsko določanje gostiteljev ni bilo uspešno. Poleg tega sta se, ko se je bližal čas srečanja, pojavila zaskrbljenost v zvezi z zelo slabimi rezultati na gospodarskem področju in potreba po večji učinkovitosti gibanja.

Ministrska konferenca v Nikoziji je bila zadnja priložnost za rešitev vprašanja gostitelja. Potekala je septembra 1988, le leto dni pred načrtovanim vrhunskim sestankom. Tu je bilo dokončno sklenjeno, da se za gostiteljico povabi Jugoslavija. Ta nenavadni postopek je izražal težnjo večine, zagotoviti določene bistvene spremembe v načinu in vsebini dela gibanja v naslednjih letih. To je bilo med drugim tudi glavno in prevladujoče vprašanje na dnevnem redu te ministrske konference.

Povsem jasno je bilo, da je prvič v zgodovini gibanja prišlo do obravnave politične vloge in usmeritve države gostiteljice, neodvisno od prakse rotiranja po regionalnem ključu. Ker nobena izmed držav kandidatki ni bila sprejemljiva, je dobil izbor politično konotacijo. Jugoslavija je bila povabljen, čeprav ni kandidirala. Ta postopek je dal izbiri pomen izjemnega postopka, zato je treba postaviti vprašanje, zakaj je bila v teh razmerah izbrana prav Jugoslavija. To je navidezno povsem neobičajno, glede na to, da Jugoslavija ne pripada nobeni izmed regionalnih skupin z večjim številom pripadnikov. Je le ena izmed treh evropskih držav v gibanju.

Prav ta položaj zunaj velikih regionalnih skupin je stvar olajšal do te mere, da izbor ni izzval ljubosumnosti na regionalni podlagi. To je bil nedvomno eden izmed razlogov za povabilo Jugoslavije. Celotni potek ministrske konference pa je pokazal, da je za takšno izbiro obstajal še veliko večji razlog. Glavni predmet

razprave je bilo opozarjanje na vse težje gospodarske probleme neuvrščenih držav, pa tudi na vse slabše možnosti za izboljšanje sodelovanja s Severom. To je povezano tudi z neučinkovitim načinom delovanja gibanja. V ospredje je bilo postavljeno kopičenje raznih problemov in vprašanj, ki so bila postavljena na dnevni red kot prioriteta, pa tudi težnja k formalizmu in verbalizmu – namesto k praktičnemu delovanju in poslovnim pogajanjem s Severom.

Na podlagi te razprave je bilo sklenjeno, da je treba dejavnost gibanja brez odlašanja »modernizirati«, to pa naj bi bila pretežno naloga novega gostitelja. Potem je bilo načrtovano, da bi tudi v obdobju po vrhunskem srečanju morali v sočasno dejavnost vpeljati inovacije, ki naj bi povečale možnost doseganja konkretnih in stvarnih rezultatov. Zato je tudi iskanje novega predsedujočega postalo izjemno pomembno vprašanje, ki ga ni bilo moč prepustiti naključni, rutinski rotaciji po vnaprej določenem zaporedju. Z eno besedo: zahtevalo se je, da novi gostitelj ustreza postavljenim zahtevam in kriterijem. Izbira Jugoslavije v tem kontekstu ni presenetljiva. Naj še enkrat ponovimo: glede na regionalno pripadnost ni zbujala tekmovalnosti, še bolj pa je treba poudariti to, da je vsa njena dotedanja aktivnost zagotavljala, da bo voljna in sposobna zastopati splošne in skupne interese držav gibanja.

V zvezi s tem se je nujno ozreti nekoliko nazaj. Jugoslavija je dala pobudo za sklic prve, druge in tretje konference, se pravi tedaj, ko še ni bilo sklepa o rednem organiziranju vrhunskih srečanj. Gibanja nikoli ni obremenjevala s svojimi specifičnimi problemi, pri vseh spornih vprašanjih pa je kar najbolj dosledno zastopala splošni interes. Ta nesebična vloga Jugoslavije seveda ni posledica kakšne izjemne nesebičnosti, ampak izraža njen posebni položaj na evropski celine in potrebo, da svoje probleme rešuje na svoj način in neposredno z zainteresiranimi državami. To je bilo – med drugim – že leta 1961 ustaljena metoda razvijanja mednarodnih odnosov. Izhajala je iz posebne izkušnje Jugoslavije v povojnem svetu. Zanj je bilo gibanje zanimivo z vidika zunanje politike, ne kot zaveznik v njenih posebnih sporih, ampak kot legitimacija njene neuvrščenosti nasproti blokom, in to kljub ideološkim afinitetam do Vzhoda. Delovala je kot evropska dežela, ki je kot neuvrščena utrjevala svoj položaj v Evropi.

Že v prvih mesecih po vrhunskem sestanku je čutiti povečano aktivnost in nove impulze neuvrščenih na zasedanju generalne skupščine Združenih narodov. To je vsekakor posledica novega duha in smeri, pa tudi bolj učinkovitega delovanja na podlagi sklepov, ki so bili sprejeti na vrhunskem sestanku v Beogradu. Seveda pa moramo preučiti tudi razmere, v katerih je do tega novega impulza prišlo.

Že priprave na vrhunski sestanek so potekale v izjemno pomembnem kontekstu svetovne politike in mednarodnih odnosov. To obdobje je zaznamoval predvsem konstruktivni dialog med največjima svetovnim silama, in to v vseh odprtih vprašanjih. Ti dve državi sta bili desetletja – od konca druge svetovne vojne – v bolj ali manj siloviti konfrontaciji. Trudili sta se kar najbolj okrepiti in razširiti svoj vpliv in prevlado v svetu. Gibanju neuvrščenih je – kar je eno njegovih največjih dosežkov – uspelo preprečiti popolno razdelitev sveta na dva nasprotna tabora. Ta akcija pa kljub vsemu ni mogla preprečiti, da se ti dve sili ne bi bili pojavljali kot pokrovitelja, skrbnika, pa tudi neposredna dejavnika v vrsti konfliktov in kriznih stanj v tretjem svetu, znotraj območja neuvrščenih. V novi eri odnosov med Vzhodom in Zahodom pa se je pojavila možnost, da se ta tendenca spremeni v prid večje varnosti vseh in vsake posamezne dežele v svetu zunaj blokov.

Od razprave o omejitvi oboroževanja, ki je dala že pomembne rezultate, je bil

dosežen tudi velik napredek pri omejevanju medsebojnega spopadanja v tretjem svetu. Kratkotrajno prenehanje na tem področju je bilo doseženo na začetku sedemdesetih let, in sicer z dogovorom med Brežnjevom in Nixonom, vendar ni trajalo dolgo. Tokrat so rezultati nepopolni, vendar veliko bolj trajni, ker se gasijo žarišča, ne pa zgolj umirjajo konfrontacije, se pravi posledice rivalstva. Ti sporazumi so zato prispevali k trajnejšim in pomembnejšim spremembam v svetovni politiki.

Nepopolnost doseženih pozitivnih rezultatov pa kaže na potrebo po zelo velikih in zahtevnih nadaljnjih prizadevanjih, da bi v celem svetu vzpostavili politično stabilnost in trajni mir. Na to kaže tudi okoliščina, da takšni pozitivni rezultati niso bili doseženi v najstarejšem konfliktu, se pravi na Bližnjem vzhodu. Niti tu niti v nekaterih drugih sporih trajna rešitev vendarle ni mogoča brez soudeležbe tistih, ki so v teh konfliktih kar najbolj neposredno zainteresirani, pa tudi ne brez široke mednarodne akcije, ki si je spet ni mogoče zamisliti brez gibanja neuvrščenih na območjih, v katerih obstajajo konflikti.

Ta kratki pregled stanja v svetu, v katerem naj bi delovalo gibanje po deveti vrhunski konferenci, smo predstavili kot podlago, na kateri se je pred vrhunskim sestankom utemeljilo upanje, da bi lahko prišlo do daljnosežnih sprememb, ki bi pospešile napredovanje vloge gibanja. V tem duhu je bil razglašen namen, da bi na vrhunskem sestanku »modernizirali« gibanje in na ta način dosegli izboljšanje položaja zadolženih manj razvitih držav. Vendar pa vrhunsko srečanje ni prineslo nikakršne bistvene novosti v strukturi in temeljnih pravilih, po katerih gibanje deluje. Poskus gostitelja, da bi s svojim načrtom spodbudil skrajšanje, zgostitev končnega dejanja, je dal samo delne rezultate. Končno besedilo je bilo pozneje »dopolnjeno« in je ostalo oblikovno zgoščeno, vendar pa podobno prejšnjim dokumentom te vrste.

Ostalo je samo upanje, da bo pod vplivom novega predsedujočega in koordinatorja praksa v prihodnje bolj učinkovita. To je bilo dokaj realno pričakovanje, ki bi verjetno tudi dalo kakšne pomembnejše rezultate, če ne bi prišlo do odvrčanja pozornosti svetovne javnosti in državnikov na probleme Vzhodne Evrope. Jugoslavija je med generalno skupščino Združenih narodov spodbudila problem manj razvitih in močno zadolženih držav. Septembra 1989 pa je v središče pozornosti že prišlo gibanje v Vzhodni Nemčiji in kmalu zatem še na Češkoslovaškem. Potem je gibanje v Bolgariji in posebej v Romuniji v celoti prevzelo osrednje mesto na svetovni sceni.

Tudi pri drugih problemih se je v generalni skupščini pokazal učinek nastalih sprememb v vzhodni Evropi. Neuvrščene države so bile navajene igrati v plenarnih forumih svetovne organizacije osrednjo vlogo. Ta vloga je bila povezana z delitvijo svetovnega Severa na Vzhod in Zahod, pa tudi na bolj ali manj ostro konfrontacijo med tema dvema skupinama. Po devetem vrhunskem sestanku pa je prišlo do temeljite spremembe. Sodelovanje in dogovori med Združenimi državami Amerike in Sovjetsko zvezo so povzročili, da je posebna vloga neuvrščenih držav postala nepotrebna do te mere, da je bila njihova vloga na zasedanju veliko manjša kot kadarkoli dotlej. To je otežilo tudi vlogo, ki so jo imele kot zastopniki manj razvitih držav. Neuvrščeni so na tem področju razvili veliko aktivnost, vendar je bilo prehajanje interesov z Juga na Vzhod preprečeno v vrstah razvitih zahodnih držav, ki naj bi odigrale vlogo glavnega partnerja neuvrščenih pri obnavljanju globalnega dialoga v problemih razvoja v svetu, in sicer posebej glede na probleme Juga.

V ospredju svetovnega interesa ni bilo več vprašanje problemov Juga, ampak

zagotavljanje čim hitreje in kar najmanj boleče konsolidacije novega stanja v državah vzhodne Evrope. Prejšnja skrb za probleme Juga, pa tudi nova usmeritev na Vzhodu nista temeljili na altruizmu ali skrbi za dobro ljudstev v teh državah, ampak na političnih ocenah. Prej je prevladovala skrb za to, da bi se izognili temu, da krize in gospodarski problemi ne bi privedli do nemirov in spopadov v tretjem svetu, v katerem sta se spopadali svetovni sili. Njuno sodelovanje je v največjem številu protislovnih območij omejilo te probleme na minimum. Celo v tako občutljivem primeru, kakršen je vprašanje Namibije in Južne Afrike sploh, je bilo ustvarjeno zelo daljnosežno sodelovanje.

Po drugi strani so bile spremembe v vzhodni Evropi polne problemov, ki so grozili, da bi namesto prehoda iz avtokracije v demokratičen politični sistem in iz etatizma v tržno gospodarstvo prišlo do anarhije in splošne dezintegracije. Drugače rečeno, rušenje starega režima bi se prav lahko končalo z vzpostavitvijo morda še hujše samovolje na razvalinah zrušene ureditve. To je grozilo posebej v tistih izmed teh držav, ki so se v času političnega prevrata znašle v najtežjem položaju. Skupni, vendar v različni meri zaostren problem vseh teh dežel se zožuje na to, da so bila njihova gospodarstva voluntaristično vzpostavljena in modelirana ter zato niso bila sposobna tekmovati na mednarodnem tržišču. Poleg tega tu pretežno povsod prevladujejo slaba ali zastarela organizacija dela, oprema in zaostala tehnologija. Poleg teh čisto praktičnih ekonomskih pomanjkljivosti politični in gospodarski sistemi otežujejo prehod v tržno gospodarstvo, kar je edina pot k enakopravnemu nastopu na svetovnem tržišču.

Razen tega začaranega kroga, v katerem so prvi pogoj za napredek prav tisti rezultati, ki se od njega pričakujejo, je tu še akutno pomanjkanje, ki zmanjšuje sposobnost prebivalstva za prenašanje neizogibnih težav in žrtev. V tem kontekstu je poseben problem pomnkanje blaga za široko potrošnjo in hrane, morda še težje breme pa je vse večja inflacija, ki je ni mogoče premagati s sredstvi, ki so na razpolago. Da bi odpravili inflacijo, je nujno reformirati ekonomski sistem, reforma s prehodom iz državnega gospodarstva v tržno pa je sama po sebi generator inflacije. Tako se ob tistem poprej omenjenem začaranem krogu pojavlja inflacija kot še dodatni, morda še nevarnejši dejavnik.

Praktični zbirni rezultat teh okoliščin, na katere pa vplivajo tudi nekateri drugi dejavniki, ki jih tu ne omenjamo, je nujno podaljšanje celotnega procesa na večje število let. Ta ugotovitev je v kontekstu obravnave problemov tretjega sveta dejansko najpomembnejša. Iz nje izhaja nujni sklep, da bodo – ne glede na drugačna prizadevanja – problemi vzhodne Evrope dlje ostali v središču pozornosti. Natančno tega ni mogoče napovedati. To ni tako samo zato, ker je to sploh težko narediti, ampak tudi zato, ker se razmere in okoliščine od države do države tako razlikujejo.

Za države svetovnega Juga obstaja še neka neugodna okoliščina, in sicer, da je gospodarska pomoč v odnosu do njih in do vzhodnoevropskih držav zelo podobna glede na izdelke, ki jih je treba pošiljati. V povprečju so vzhodnoevropske države na višji ravni gospodarske razvitosti od držav na jugu, čeprav obstajajo med skupinama precejšnje razlike. V enem in drugem primeru gre za veliko povpraševanje po investicijskih dobrinah, potrebnih za nastajanje ali za modernizacijo industrij. Poleg vseh bistvenih razlik med tema dvema primeroma eno in drugo nalogo rešuje ista kategorija dobrin, zato to obremenjuje podobne zmogljivosti v državah, ki nudijo pomoč.

Po drugi strani so razsežnosti problemov različne. Absorpcijska sposobnost za investicije na prebivalca je v vzhodni Evropi precej večja kot v tretjem svetu.

Odstotek mestnega prebivalstva, ki je navajeno delati v modernih industrijah in usposobljeno za to, je precej večji. Še več, tu že obstajajo kompletni kolektivi, ki zdaj delajo v podjetjih, ki morajo modernizirati opremo in organizacijo dela. Natančneje rečeno: dejansko gre predvsem za uvajanje nove opreme v gospodarstvo in za prekvalifikacijo že obstoječe delovne sile in tehnične inteligence, ne pa za ustvarjanje takšnih kadrov.

Seveda bo realizacija opisanih načrtov za vzhodno Evropo nujno pritegnila zelo velike vsote finančnih sredstev. Vse te države so prezadolžene, prav tako kot države Juga, njihova sposobnost, da bi si na svetovnem trgu pridobile konvertibilno valuto, pa je nenavadno majhna. Praktično je zato problem pomoči razvoju Juga v neposredni prihodnosti vsestransko obremenjen s konkurenco podobnih potreb, ki so se nepričakovano hitro in obsežno pojavile v vzhodni Evropi. To postavlja pred gibanje neuvrščenih v zvezi z njegovimi najbolj prednostnimi nalogami trenutno in še bolj v naslednjih letih zelo težke probleme.

DOLGOROČNI PROBLEMI

Akutni problemi neuvrščenosti na pragu zadnjega desetletja dvajsetega stoletja nam hrati kažejo, v kakšni smeri je treba pričakovati razvoj položaja in vloge gibanja neuvrščenih držav v daljšem obdobju, se pravi v času prehoda v prvih letih novega stoletja. Neuvrščenost je nastala v dvajsetem stoletju, natančneje v njegovi drugi polovici. Razvila se je iz živahnega gibanja in konfliktov svojega časa v politiki in gospodarstvu. Njeni ustanovitelji so se zavedali zgodovinskih razsežnosti problema, ki se je razvil z delitvijo sveta v manjšino razvitih industrijskih držav in večino slabo razvitih držav. Toda verjeli so, da je mogoče to oviro odstraniti z zavestno politično akcijo teh držav, z opiranjem na njihov vpliv v mednarodni skupnosti, predvsem pa s pomočjo Združenih narodov.

V prvih letih obstoja gibanja so se ti upi lahko zdeli celo realni. Kot je bilo že poprej povedano, je leto 1989 pokazalo, da se je obstoječi sistem delitve v svetu bistveno spremenil in da ni več podoben tistemu iz časa nastanka gibanja. Prenehalo je predvsem sistematično in nepomirljivo spopadanje med Vzhodom in Zahodom. Kot je bilo že povedano: to je ustvarilo neposredne in trenutne posledice, ki so škodile manj razvitemu južnemu delu sveta. Odpadle so tudi zadnje možnosti za to, da bi lahko prišlo do hitrih ukrepov in prizadevanj, da se problemi Juga bistveno omilijo, če že ne tudi rešijo. V nastalem položaju je ostalo odprto upanje, da bi bila lahko to še ena izmed prehodnih oteževalnih okoliščin v odnosih med Jugom in Severom oziroma Zahodom. Po tistem, kar je bilo o stališčih neuvrščenih držav objavljeno doslej, se zdi, da so ta pojav dejansko tako ocenile. Na to kažejo posamezne in še naprej optimistične izjave o akcijah in načrtih gibanja.

Tudi visoko razvite države gojijo v svojih izjavah te in takšne upe, kar kaže, da nočejo pustiti vtisa, da so enostransko usmerjene zgolj v pomoč državam vzhodne Evrope. Vendar pa je to izraz stališč, ki so se oblikovala na podlagi trenutnih razmer v svetu še pred iztekom procesa transformacij v vzhodni Evropi, torej pred koncem leta 1989. Če gledamo na te probleme zgodovinsko, se pravi na podlagi dolgoročnih trendov, ne pa političnih sklepov, sprejetih na podlagi že zastarelih ocen državnikov, slika za Jug ni niti malo ugodna. Ne glede na težnje te ali one države ali cele kategorije razvitih držav, pomoč vzhodnim državam glede na bistvene značilnosti tega pojava ni nekaj podobnega pomoči Jugu. Razlike so bistvene tako z ozemeljskega vidika kot glede na politično vsebino. Na Vzhodu ne

gre za premalo razvite države, marveč za države, ki spadajo v isto kategorijo in ki so na evropskem kontinentu sosede. Spomnimo se samo, da mednje spada tudi Vzhodna Nemčija, ki jo v Zahodni Nemčiji pojmujejo kot kandidatko za združitve. Tudi druge države so prav tako bolj ali manj sosede in kandidirajo za vključitev v enotno Evropo. Po drugi strani vsebuje definicija manj razvitih držav pojem nečesa, kar je zunaj ožje skupnosti, ki jo zgodovinsko sestavlja vsa Evropa, in to kljub razlikam, ki jih v zadnjem stoletju tako poudarjajo. To velja tudi za Sovjetsko zvezo, čeprav se ta iz zgodovinskih razlogov najbolj razlikuje od drugih delov Evrope. Zato je tudi novi odnos med Vzhodom in Zahodom bolj odnos znotraj ene, ozemeljsko in kulturno vse bolj pristno povezane skupnosti.

Poleg tega se z odpravo sistema realnega socializma vzpostavljata tudi na političnem ter na kulturnem področju podobnost in občutek pripadnosti, ki nista določena samo z geografskim položajem; tu ne gre za »moderniziranje«, tako kot v večini držav tretjega sveta. Ta pojem je pravzaprav samo drugačno poimenovanje za evropeizacijo izvenevropskih držav, kar je povsem drugačen problem od tistih, ki se odpirajo v vzhodni Evropi. Domneva, da so Sovjetska zveza in z njo povezane države nekaj bistveno različnega, je temeljila na zgolj površinskem premazu, s katerim se je poskušalo ustvariti fikcijo o tem, da je bila izpeljana globoka družbena in kulturna preobrazba. Dogodki s konca leta 1989 so pokazali, da je bila to samo ideologizirana fikcija in da so bile te domnevno globoke preobrazbe le kratkotrajne voluntaristične odločitve državne oblasti, ki jih je mogoče s prav takšnimi dekreti brez problemov spet razveljaviti.

V prihodnje je zato treba pričakovati prizadevanje evropskega Vzhoda in Zahoda za ustvarjanje enotne evropske skupnosti, to pa ni prehodni pojav niti ga ni mogoče izenačevati s ponujanjem pomoči izvenevropskim državam. Zato je sedanja usmeritev proti Vzhodu nekaj novega in trajnega, pa tudi nekaj, kar se dogaja znotraj zaprtega kroga severa, kar vse bolj izgublja razliko, ki ga je delila na Vzhod in Zahod. Drugače povedano: novi odnosi sodelovanja, pa tudi enostranske pomoči od Zahoda, kot tudi notranji odnosi na Severu bodo imeli vselej prednost pred odnosi s katerimikoli državami zunaj tega kroga.

Okoliščina, da so pritegnjena sredstva, podobna onim, ki prevladujejo pri pomoči Jugu, samo še bolj otežuje položaj manj razvitih držav. S tem se tako tehnično kot materialno otežuje paralelno delovanje v obeh smereh. To za notranjeevropsko politiko do Vzhoda ni nikakršna alternativa. Gibanje neuvršenih je zato pred najtežjo preizkušnjo v svojem obstoju. Verjetno bo ohranilo svojo enotnost, ker za države Juga druge možnosti razen ohranjanja lastne solidarnosti ni. Celo tudi posebno povezovanje s posameznimi državami Severa je sedaj težje izvedljivo. Na severni strani manjka glavna spodbuda za takšne operacije, se pravi prejšnja tekmovalnost. S tem ni rečeno, da je treba pričakovati hitro in popolno pojevanje interesov Severa oziroma najbolj razvitih držav za posamezne države Juga. Tako kot doslej bodo tu posebni interesi še naprej obstajali in delovali – oprti na zgodovinske povezave ali na posebne gospodarske potrebe.

To hkrati kaže, da se je danes nujno lotiti svetovnih problemov na nov način. Nov sicer samo glede na nenavadno stanje, ki se je razvilo v dvajsetem stoletju, ki pa ga večina sodobnikov sprejema kot nekaj permanentnega in zgodovinsko danega. Gre za grupiranje in kategoriziranje držav v določene skupine, v katerih glede na druge dele sveta nastopajo kolektivno. To nenaravno razvrščanje v skupine je bilo le rezultat delitev na vrhu svetovne moči v prav tako trdne skupine. Zato nov odnos pravzaprav pomeni vračanje k tistemu, kar je veliko bolj normalno in kar veliko bolj ustreza modernim državam. Gre za popolno politično samostojnost, pa

tudi za prostovoljno združevanje v gospodarske skupnosti. Ta dvojna tendenca poudarjanja nacionalne samobitnosti in transnacionalnega združevanja je v bistvu posledica nenavadnega prehodnega obdobja, v katerem so razvite države sveta pravkar na pragu enaindvajsetega stoletja.

Dvajseto stoletje je bilo stoletje burnih prevratov in vsakovrstnih sprememb. Velika mobilnost prebivalstva od kmetijstva proti industriji, pa potem iz enega in drugega sektorja v servisne dejavnosti. Razvijanje produktivnosti človeškega proizvodnega dela, potem pa vse hitrejšo izganjanje človeškega dela iz proizvodnje, postavljanje robotov in umetne inteligence na mesto človeka. Industrializacija navadnega življenja, pa tudi bojne večine kot uvod v svetovne vojne, revolucije in ideološke spopade. Vse hitrejšo odkrivanje naravnih skrivnosti, pa tudi uničevanje tega istega naravnega okolja, tja do ogrožanja človekovega obstoja. Vse to so pojavi določenega obdobja v zgodovini, v katerem človek, vsaj v enem delu sveta, prihaja iz okovov zaostalosti; ni pa še vstopil v novo dobo osvobajanja od potrebe po tem, da sam, s svojim delom, ustvarja bogastvo; prisiljen ga je deliti ob nasilju in množično organiziranim kriminalu v boju za večji delež pri še vedno premajhnem bogastvu komaj začetega prehoda v postindustrialno obdobje.

Hkrati se vse bolj ustvarja podlaga za združevanje, temelječe na že doslej doseženem napredku v tem prehodnem obdobju. Rezultat je koeksistenca pozitivnih tendenc vstopa v novo dobo osvoboditve človeka od nuje, vzporedno s tem pa kar najbolj razgretih nacionalnih, transnacionalnih in internacionalnih konfliktov. Še bolj nenavadno je to, da se prav na podlagi takšnih spopadov in neprizanesljivih obračunov ustvarja jedro bodočega združevanja v okviru najbolj razvitih industrijskih držav. Na teh spopadih in protislovljih temelji tudi njihova najnovejša skupnost, v kateri se ta protislovlja korak za korakom premagujejo. Spremembe v vzhodni Evropi so morda eno najbolj pomembnih.

V krogu razvitih držav obstaja kot eno od protislovljiv tendenca ločevanja po kriteriju visoke razvitosti, pa tudi volja za širjenje kroga z vključevanjem tistih, ki se lahko vključijo v transformacijo, ki jo zahteva ta stopnja razvitosti – se pravi za vstop v enaindvajseto stoletje. S tem se odpira možnost prav za tiste evropske države, ki so zaostale in ki se zdaj trudijo, da bi kar najhitreje nadomestile tisto, kar so zamudile in žrtvovale na oltar ideoloških predsodkov. Za države Juga je izziv veliko težji, vendar tudi tu obstajajo razlike in privilegirane države. Najprej sodijo mednje »na novo industrializirane države«, potem pa tiste z močno evropsko tradicijo, kakršne so latinskoameriške države. Ta protislovlja ne dajejo celovite slike stanja, vendar so dovolj za to, da opozorijo na dezintegracije v tretjem svetu, ki so neposredno posledica razvoja na Severu v dvajsetem stoletju.

Gibanje neuvršenih se glede na to na pragu dvajsetega stoletja ne sprijema le z zmanjšano neposredno zainteresiranostjo industrijsko razvitih držav, ampak tudi s progresivnim zmanjševanjem tiste homogenosti v svojih vrstah, ki je bila prvotno njegova temeljna značilnost. Enotnost se je že do zadnjega vrhunskega sestanka pretežno utemeljevala na občutno zoženem in konkretno opredeljenem skupnem interesu. Ta skupni interes je vseboval vse manj specifičnih skupnih točk, vse bolj pa je temeljil na upanju, da bi enotnost lahko okrepila vpliv na Sever, da bi obnovil pogajanja, posebej v zvezi z bremenom dolgov in s tem povezanimi gospodarskimi vprašanji razvoja.

S pojemanjem možnosti kolektivnega vpliva velikega števila držav se zmanjšuje tudi korist od skupne akcije v gibanju. Prej bi takšen razvoj spodbudil vračanje vse večjega števila držav k taktiki individualnega ali skupinskega povezovanja s posameznimi državami ali skupinami razvitih držav. V novih razmerah to očitno

tudi ne daje veliko možnosti za uspeh, zato je sicer upravičeno pričakovati nadaljnji obstoj gibanja, vendar z vse manjšo aktivnostjo in z vse bolj ohlapno povezovalno močjo.

Po drugi strani je mogoče pričakovati vse bolj izrazito združevanje držav ob interesih, ki izhajajo iz opisane dezintegracije. To se največ nanaša na ugodne možnosti razvoja ekonomskih odnosov z razvitim svetom. Sem spadajo omenjene »na novo industrializirane« azijske države, ki se (le) z velikimi napori lahko bojujejo za obstanek na tržišču Severa.

Drugo skupino podobnih držav je mogoče zaslediti v Latinski Ameriki, kjer se države, ki imajo po svoji razvitosti in po svojih materialnih in človeških zmogljivostih tudi možnosti za vključitev v bolj intenzivno izmenjavo z industrijskim Severom in doseganje morebitne ugodne rešitve za svoje posebne probleme, vključno z njihovo veliko zadolženostjo. Kar zadeva druge države, je njihovo usodo težko predvideti, vendar je mogoče domnevati, da bodo ostale zainteresirane za klasični način delovanja gibanja neuvrčenih kot kolektivnega pogajalca z večjim ali manjšim uspehom. Nadaljnje delitve po interesih je težko načrtovati, ker bo to odvisno od nadaljnjega gibanja na Severu in na Jugu, pa tudi od hitrosti integracije Vzhoda in Zahoda.

Ostaja nam še preizkus splošne odvisnosti Severa od Juga, to je medsebojne odvisnosti v obratni smeri od tiste, ki smo jo spremljali doslej. Pri tem se navadno misli na odvisnost od energetskih virov in surovin. Nafta kot vir energije je z vidika enaindvajsetega stoletja vsekakor samo kratkotrajna rešitev, zato imajo države, ki so z nafto bogate, vse manjše možnosti. To med drugim kaže tudi na njihov položaj v zadnjem desetletju dvajsetega stoletja. Nafta bo verjetno služila kot surovina, ne pa kot vir energije. Kar zadeva surovine nasploh, pa tudi energetske vire v bližnji prihodnosti, je odvisnost že zdaj pretežno enostranska. To pomeni, da je nuja, ki imetnike sili k prodaji, veliko večja od potrebe kupcev. To je – hkrati z drugimi prednostmi – že temeljito omajalo tudi položaj OPEC-a na tržišču, ki je vsekakor daleč najmočnejši in najbolje organiziran kartel tretjega sveta.

V prihodnosti je treba računati s tem, da bo nakup surovin po razsežnostih in po prioriteti vse manjši. Verjetno bodo že v bližnji prihodnosti na njihovo mesto v veliki meri stopili novi proizvodi biokemije in drugi, zdaj še neznani viri. Seveda pa to ne pomeni, da bi morali računati s popolno ravnodušnostjo Severa do usode Juga. Posebej je treba računati s tem, da bo nadaljnji razvoj združenega Severa ustvaril možnosti za olajšanje težav, v katere vse bolj že zdaj prihajajo manj razvite države. Skratka, prenehati je treba s predvidevanjem preteklosti, se pravi z naslanjanjem na zdaj že zastarele modele razmišljanja pri obravnavi svetovnih problemov enaindvajsetega stoletja.

Prihodnji odnosi med Severom in Jugom, recimo to pred končno oceno, bodo v veliki meri odvisni tudi od sposobnosti tretjega sveta, da obvlada demografsko eksplozijo, ki more uničiti vsa prizadevanja za doseganje vsaj delnega olajšanja revščine, ki zdaj vlada tam. Ta problem je bil zastavljen na zadnje mesto, vendar vsekakor ni najmanjši. Nasprotno, verjetno je to prav najtežji problem, ki lahko uniči možnosti tudi tistim državam, ki imajo sicer komparativne prednosti, da se vključijo v tokove prihodnosti. To se nanaša tudi na latinskoameriške, ne pa samo na azijske in afriške države. Glavna težava izvira iz že doseženega pomlajevanja prebivalstva s pospešeno rastjo v preteklih letih. Tako tudi precejšnje zmanjšanje fertilitnosti ustvarja veliko odstotkovno rast prebivalstva, to pa zaradi velikega odstotka potencialnih mater. Po drugi strani so izkušnje pokazale, da je najboljši dejavnik omejevanja rojstev varnost, da bodo dojenčki preživeli in zares odrasli.

Vse to priča, da je položaj tretjega sveta vse težji in da ustavitev spopada med Vzhodom in Zahodom ni bila pogoj za izboljšanje njihovega položaja; spodbija pa tudi druge, s tem povezane poceni parole. Gibanje se zato mora usmeriti na nove okoliščine in postaviti nove cilje. Posebej to pomeni obrniti se k notranjemu političnemu razvoju. V večini držav je politični in ekonomski sistem neustrezen. Nujne so globoke reforme in povezovanja z razvitimi, brez fetišiziranja zastarelih institucij.